एवाभिव्यक्तिरित्येव सत्कार्यसिद्धान्त इत्याशयात् । अभिव्यक्तेश्चाभिव्यक्त्यभावेन तस्याः प्रागसत्त्वेऽपि नासत्कार्यवादत्वापत्तिः । नन्वेवं मृद्घटादीनामेव प्रागसत्त्वमिष्यतां किमभिव्यक्त्याख्यावस्थाकल्पनेनेति चेन्न । तद्वेदं तर्ह्यव्याकृतमासीदित्यादि श्रुतिभिरव्यक्तावस्थायाः सतामेव कार्याणां सिद्धेः तथाप्यभिव्यक्तेः प्रागभावादिस्वीकारापत्तिरिति चेन्न । तिसृणामनागताद्यवस्थानामन्योऽन्यस्याभावरूपतयोक्तत्वात् तादृशाभावनिवृत्तय एव च कारणव्यापारसाफल्यादिसम्भवात् । अयमेव हि सत्कार्यवादिनामसत्कार्यवादिभ्यो विशेषो यत् तैरुच्यमानौ प्रागभावध्वंसौ सत्कार्यवादिभिः कार्यस्यानागतातीतावस्थे भावरूपे प्रोच्येते । वर्त्तमानताख्या चाभिव्यक्त्यवस्था घटाद्व्यतिरिक्तेति घटादेरवस्थात्रयवत्त्वानुभवादिति । अन्यत्तु सर्वं समानम् । अतो नास्त्यस्माधिकशङ्कावकाश इति सां० प्र०भा० । "अतः सिद्धं प्राक् कार्योत्पत्तेः कारणसद्भावः । कार्यस्य चाभिव्यक्तिलिङ्गत्वात् अभिव्यक्तेः कार्यस्य च सद्भावः प्रागुत्पत्तेः सिद्धः । कथम् ? अभिव्यक्तिलिङ्गत्वात् । अभिव्यक्तिर्लिङ्गमस्येत्यभिव्यक्तिश्च साक्षाद्विज्ञानालम्बनत्वप्राप्तिः । यद्धि लोके प्राप्तं तमआदिना घटादि वस्तु तदालोकादिना प्रावरणतिरस्कारेण विज्ञानविषयत्वं प्राप्नुवत् प्राक् सद्भावं न व्यभिचरति । तथेदमपि जगत् प्रागुत्पत्तेरित्यवगच्छामः न हि अविद्यमानो घट उदितेऽप्यादित्य उपलभ्यते" इ०भा० । ३ अन्यथा स्थितस्य अन्यरूपेण प्रकाशे "अभिव्यक्तेरित्याश्मरथ्यः" शा०सू० । "अतिमात्रस्यापि परमेश्वरस्य प्रादेशमात्रत्वमभिव्यक्तिनिमित्तं स्यात् अभिव्यज्यते किल प्रादेशपरिमाणः परमेश्वर उपासकानां क्वते, प्रदेशेषु वा हृदयादिषु प्राणविद्यास्थानेषु विशेषेणाभिव्यज्यते ततः परमेश्वरेऽपि प्रादेशमात्रश्रुतिरभिव्यक्तेरुपपद्यत इत्याश्मरथ्य आचार्योमन्यते" इति भा० ।

अभिव्यञ्जक त्रि० अभिव्यञ्जयति प्रकाशयति अभि+वि+अञ्ज-णिच्-ण्वुल् । प्रकाशके आलङ्कारिकप्रसिद्धव्यञ्जनया वृत्त्या प्रकाशके च गुणाभिव्यञ्जकौ शब्दार्थौ "गुणाभिव्यञ्जकशब्दार्थवत्त्वस्यापि रसाभिव्यञ्जकत्वेन उपचारत" इति च सा०द० ।

अभिव्यापक त्रि० अभि+वि+आप-ण्वुल् । अभितोव्यापके सर्वावयवावच्छेदेन व्यापके यथा वृक्षादेराकाशसंयोगः, क्वापि संयोगादिस्तु नैवं तस्य स्वाधिकरणे वृक्ष एव मूलावच्छेदेनासंत्त्वात् । वैयाकरणोक्ते सर्व्वथा व्यापकतावति आधारभेदे "औपचेषिको वैषयिकोऽभिव्यापकश्चेत्याधारस्त्रिधा" सि०कौ० । यथा सर्व्वस्मिन् ब्रह्मास्ति" ।

अभिव्याप्ति स्त्री अभि+वि+आप भावे क्तिन् । १ अभितोव्याप्तौ सर्वावयवावच्छेदेन व्याप्तौ । व्याप्तिशब्दे विस्तरः ।

अभिव्याप्य त्रि० अभि+वि+आप-कर्मणि ण्यत् । १ सर्वावयवच्छेदेन १ व्याप्ये । ल्यप् । २ सर्वतो व्याप्येत्यर्थे अव्य० । "अभिव्याप्याकर्षणमपवर्गे" इति सुश्रु० ।

अभिव्याहार पु० अभि+वि+आ+हृ-घञ् । १ प्रशस्तोक्तौ २ अभितः कथने व्याङुपसर्गयुक्तस्य हरतेः कथनार्थत्वादभियोगात्तस्यैव सम्यक्त्वार्थता । अतएव "ऋचं वा यजुर्वा साम वाऽभिव्याहरतीति" शत० ब्रा० "नाभिव्याहरमेत ब्रह्म स्वधानिनयनादृते" मनौ च तथार्थे एव अभिव्याहरतेः प्रयोगः । समुपसर्गयोगे तु साहित्येऽस्य रूढिः ।

अभिव्रङ्ग पु० अभि+व्रगि-गतौ घञ् । अभिगमने यासां तिस्रः पञ्चागतोभिव्रङ्गैरपायव" ऋ० १,११२,४ । अभिव्रङ्गैरभिगमनैः व्रङ्गतिर्गतिकर्मेति" भा० ।

अभिशंसन न० आभिमुख्येन शंसनमाक्रोशवचनं वारोप्यापवादश्च । समक्षमाक्रोशरूपे पारुष्यकथने १ अयं चोर" इत्यादिना २ मिथ्यापवादे च "शतं ब्राह्मणमाक्रुश्य" त्युपक्रम्य "पञ्चाशद्ब्राह्मणो दण्ड्यः क्षत्रियस्याभिशंसने इति वाक्पारुष्ये "अभिशंसनप्रयोगात्तयोस्तुल्यार्थत्वम् "स्वभार्यान्तु यदा क्रोधादगम्येति नृपो वदेत्" या० व्याख्यायां स्वभार्याभिशंसनमिति विज्ञानेश्वरेणोक्तम् । ३ आभिमुख्येन कथनमात्रे च "शतं स्त्रीदूषणे दद्यात् द्वे तु मिथ्याभिशंसने" इति याज्ञ० ।

अभिशंसिन् त्रि० अभि+शंस-णिनि । १ समक्षमाक्रोशके २ अपवादवाक्यप्रयोक्तरि च "मिथ्याभिशंसिनो दोषो द्विगुणोऽनृतवादिन" इति या० ।

अभिशङ्का स्त्री अभि+शङ्क-भावे अ । १ सर्वथा शङ्कने २ संशये ३ भ्रमे च । "उपेयुषी कल्पलताभिशङ्कया" किरा० "कल्पलताभिशङ्कया कल्पलताभ्रमेण" मल्लि० । संशयस्य स्थाणुर्वानरोवेति उभयकोटिज्ञानरूपत्वेऽपि तदीयायथार्थकोटिविषयत्वेन भ्रमस्य तदीयैकतरकोटिविषयकत्वात् तथात्वम् । अयञ्च मिथ्याभूतकोटिमेवावगाहते इति विशेषः । कर्त्तरि अच् । २ सर्वतः शङ्कते त्रि० ।

अभिशङ्कित त्रि० अभि+शङ्क-क्त । १ सन्दिग्धे २ भ्रान्ते च ।

अभिशप्त त्रि० अभि+शप-क्त । इदं तेऽनिष्टं भूयादित्येवं रूपस्य